

5 NİSAN 1994 TARİHLİ "EKONOMİK ÖNLEMLER UYGULAMA PLANI" İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRME

Bu rapor TMMOB adına hazırlanmış ve Redaksiyonu Mehmet Yüksel BÂRKURT tarafından yapılmıştır.

Türkiye İkinci Dünya savaşı'ndan sonra siyasi ve ekonomik olarak artan bir biçimde dışa bağ uni ilk sürecine girmiştir* Ekonomisi dış kaynak bulabildiği sürece ayakta kalabilmiş, ekonomik krizlerin yoğunlaşmasına koşut olarak siyasi krizler yaşanmış ve hemen hemen her on yılda bir askeri darbeler gündeme gelmiştir.

Türkiye bu ekonomik bağımlılık ilişkisi içinde, büyük ölçüde dış kaynağa dayalı korumacı, iç pazarın canlı tutulmasını temel alan, ithal ikameci bir ekonomik modeli benimsemiş ve uygulamaya çalışmıştır. Bu süreç, beklentilerin tersine dış bağımlılığımızı azaltmamış, tam tersine artırmıştır. İşte bu koşullarda patlak veren 1974 Petrol Krizi bütün dengeleri alt -üst etmiştir. Durumu kavramakta ve gerekli önlemleri almakta geç kalan Türkiye, uyguladığı ithal ikameci sanayileşme modelini küçük revizyonlarla sürdürmeye çalışmış, ancak ekonomik sorunlar hızla artmış, üstelik bu durumda çok yoğun bir siyasi kriz de eklenmiştir.

1979 yılı sonunda enflasyon %100'lere ulaşmıştır. Üretim yetersizliği her sanayi kolunda çarpıcı boyutlara erişmiştir. Kapasite kullanımı asgari düzeye inmiştir. Dış borçlar 13 milyar dolara, dış ticaret açığı 3 milyar dolara ulaşmış, ihracatımız ise 2 milyar dolara aştırmıştır. Bir çok küçük işletme üretimi bırakmış, tekelleşme süreci ise hızlanmıştır. Ülke, çalışabilir nüfusunun %22'nin işsiz olduğu, en temel gıda maddelerinin bile çalışanlar tarafından satın alınmadığı koşullara sürüklenmiştir.

24 Ocak 1986'de yürürlüğe konulan İstikrar Programı ülkenin içinde bulunduğu işte bu ağır krizi aşmayı hedeflemiştir. Sürekli devalüasyon anlamına gelen hızlı kur sistemi, yüksek faiz, temel mal ve hizmetlerin fiyatlarının artırılması, fiyat denetimlerinin kaldırılması» reel ücretlerin ve maaşların düşürülmesi tanmsal desteklerin daraltılması kredilerin sınırlandırılması, kamu

harcamalarının yatırımlar dahil azaltılması ve dış borç ödemelerinin yeni bir programa bağlanması bu amaçla gündeme getirilmiştir. Ancak, bu kadar ağır bir bedeli parlamenter sistem içinde halka kabul ettirilmesi mümkün görülmemiştir. İşte, 12 Eylül Askeri Darbesi bu amaçla gerçekleştirilmiştir. Uygulamaya konulan neo-liberal politikalara süreklilik kazandırmak için ise 1982 Anayasası sistemin bir teminatı olarak hazırlanmıştır.

Bütün bu önlemlerin geniş halk kesimlerine kabul ettirilmesi için yürütülen siyasi ve özellikle ideolojik propogandalara karşın, sistem kendisini yenileyememiş, sorunlar aşılamamıştır. Yaşanan yapısal, sistemden kaynaklanan ve süreklilik gösteren kriz karşısında uygulanan tüm geçici önlemler, sorunun çözümünden çok ertelenmesini sağlayabilmiş, yeni ve daha ağır krizlerin bir anlamında temellerini de oluşturmuştur.

Türkiye'de 14 yıldır ithal ikameci sanayileşme modelinin terk edildiği ve ihracata dayalı, dışa dönük bir ekonomiye geçildiği sürekli vurgulanmasına karşın, başlangıçta kapasite kullanımının zorlanması ve kur politikaları ile oluşturulan ihracat artışı, durma noktasına gelmiştir. Bunun başlıca nedeni, sanayiden uzaklaşma, üretim ekonomisini yürürlüğe koymama ve rant ekonomisine esir olunmasıdır.

5 Nisan 1994'e Gelindiğinde Ekonomik Durum

İhmal edilmiş sanayileşme, üretimsiz bir ekonomi, rant ekonomisi bugün Türkiye'yi çok ciddi bir ekonomik krize sürüklenmiştir. Büyüyen kamu açıkları sürekli iç ve dış borçlarla kapatılmaya çalışmış, borç ödemek için yeniden borçlanılmıştır. Kamu kesimi borçlanma gereği 1993 yılında GSMH'nin %16,3'ü gibi çok yüksek bir orana çıkmıştır. Yine, uygulanan kur politikaları, kapasite ve verimliliğin arttırılmaması, kalite iyileştirilmesinin yapılamaması sonucunda ihracatta

duraklama, ithalatta ise patlama yaşanmıştır. 1993 yılında dış ticaret açığı 14,2 milyar dolara, cari işlem açığı ise 6,4 milyar dolara yükselmiştir. Diğer yandan, bir öğünme konusu yapılan Merkez Bankası döviz rezervleri tümüyle sürekli sıcak para girişine dayandırılmış, ekonomimizde ortaya çıkabilecek olumsuzluklara karşı hiçbir önlem düşünülmemiştir.

1994 yılı Bütçesinde 192 trilyon lira açık öngörülmüştür, Ancak, her yıl olduğu gibi bu yıl da açığın öngörülenin çok üzerinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Yine, 819 trilyon lira olarak öngörülen 1994 yılı bütçesinin %37'si alınan borçların anapara ve faiz ödemelerine ayrılmıştır. Böyle bir bütçenin iflah olması söz konusu olmadığı gibi, bu ödemeleri yapabilmek için yine yüksek faizle borçlanılması kaçınılmazdır.

Görüldüğü gibi, tercih edilen ekonomik politikalar Türkiye'yi bir iç ve dış borç batağına sürüklemiştir. Bütçenin ısrarla sağlam kaynaklara, yani vergiye dayandırılmaması, verginin büyük bir bölümünün ücretli geniş halk kesimlerinden ve tüketicilerden alınması, tasarruf olanağına sahip rantiyer kesimden ise vergi yerine borç alınması bütün bu olumsuzlukların, krizin temelini oluşturmuştur.

Kayıt dışı ekonomi ise gün geçtikçe ekonomiyi etkilemeye, egemenliği altına almaya başlamıştır. "Kayıt dışı ekonomi içine girenlerin 1993'de 1 katrilyon 74 milyar liralık katma değer yarattıkları tahmin ediliyor. Bu kişilerin ödemesi gereken vergi tutarı ise 199 trilyon liradır. "Kayıt dışı ekonominin boyutu ve vergi endirilememesi Türkiye'yi spekülörler için bir kazanç cennetine dönüştürmüştür.

Yüksek enflasyon ve yanlış kur politikalarından dolayı Türk parasından kaçış başlamış, döviz tevdiat hesapları, Türk lirası hesaplarının iki katına çıkmış, ekonomide yaşanan dolarizasyona adeta devlet öncülük

etmiştir. Özal döneminden beri %10'lara düşürüleceği söylenen enflasyon nerede ise üç haneli sayılara yaklaşmıştır. Ülke gelir dağılımının en adaletsiz olduğu 5-10 ülkenin arasında yer almıştır.

Sanayileşmenin, üretim ekonomisinin terk edilmesi, rant ekonomisi, borç batağı ve büyüyen kayıt dışı ekonomi, sosyal politikaları da son derece olumsuz etkilemektedir. Hızla artan ülke nüfusuna karşılık yeni istihdam olanaklarının yaratılmasının yanında, eğitim, sağlık, vb.gibi devletin temel görevleri için ayrılan kaynakların yetersiz kalması sorunları daha da yoğunlaşmıştır. Bugün hızlı nüfus artışı, sanayileşememiş var olan sanayinin belirli yörelerde yoğunlaşması ve iç göç büyük kentlerimizin birer köykent durumuna gelmesine, insanların umutsuz bir yaşam sürmelerine neden olmaktadır. Diğer yandan, Doğu ve Güneydoğu'daki olaylarla ilgili yapılan askeri harcamalar 400 trilyon liraya ulaşmış* ülkenin bu ekonomik yükü kaldırmaması ise imkansız hale gelmiştir,

Bütün bu sorunları birlikte değerlendirdiğimizde, yapısal özellikler sunan krizin geçici önlemlerle, kolayca aşılabileceğine inanmıyoruz. Bizi 5 Nisan 1994 kararlarının alınmasına zorlayan nedenler uzun yıllardır benimsenen ve 1980'dert sonra daha belirgin hale gelen yanlış ekonomik politikalar ve bu politikalar doğrultusunda yapılan uygulamalardır,

Türkiye, bu gün tarihinin en büyük krizini yaşamaktadır, Krizin yaklaşmakta olduğu birkaç yıldır biliniyordu, Özellikle WS'ün sonbaharından itibaren krizin derinleştiği herkes tarafından söyleniyordu. Ancak, yerel seçimlerin yaklaşması, özellikle DYP'nin seçimlerde başarılı olabilmesi için ekonomik önlemlerin seçim sonuna ertelenmesi, isteği; bir yandan kamu kaynaklarının israf edilmesine, diğer yandan da krizin derinleşmesine neden olmuştur. Şimdi, 5 Nisan 1994 günü açıklanan "Ekonomik Önlemler Uygulama Planı" ve bu planın ülkenin içinde bulunduğu sorunların aşılmasında başarılı bir araç olup olamayacağını inceleyelim,

5 Nisan 1994 "Ekonomik Önlemler Uygulama Planı" Kamuoyunda "İstikrar Paketi"

olarak ifade edilen, 5 Nisan 1994 tarihli "Ekonomik Önlemler Uygulama Planı"nı incelediğimizde, temel amacın kamu kesimi finansman açığını azaltmak, bunun için bir yandan giderlerin azaltılması, diğer yandan da gelirlerin artırılması olduğu görülmektedir. Planda Türkiye ekonomisinin bu gün içinde bulunduğu durum ve ekonomik krizin göstergeleri olan kamu açıkları, dış ticaret açıkları, cari işlem açıkları, para politikaları konusunda doğru saptamaların yer almasına karşın, bunların nedenleri ve alınacak önlemler konusunda gerçekçi yaklaşımlar bulunmaktadır.

Plan, Özünde ekonomiyi daraltma» devleti küçültme mantığına dayandırılmıştır. Başarısı ekonomik yük ve özverinin toplumun her kesiminin "gücü" oranında taşınmasına bağlı olduğu gibi popülist bir söyleme dayandırılmış ise de, uygulama ve toplumun çeşitli kesimlerine etkisi farklı olacak, geniş halk kesimleri olumsuz yönde etkileneceklerdir,

-Planda, Nisan-Haziran 1994 dönemine ilişkin önlemlere büyük ağırlık verilmiş, daha sonraki dönemlerin gelişmelere göre biçimlendirilmesi öngörülmüştür. Bütçe gelirlerinin artırılması KİT ürünlerine yapılacak zamlara ve kimi vergilerin alınmasına bağlanmıştır.

-Başlangıç zamları ve fiyat artışlarının ücretlilerin yükünü artırmasının yanında, bir tür enflasyon vergisi biçiminde yansımalarının da olması kaçınılmazdır,

-Ücretli ve tanın kesimi dışında kalanlara bir defaya mahsus ek vergi getirilmesi öngörülmektedir. Ancak, bunun beklenen sonucu getirmesi kuşkuludur. Çünkü, Planda fiyat denetimlerine ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmadığı için, bu ek vergilerin fiyatlara yansıtılmasının önü açıktır. Sonuç olarak ek vergi yükünün de çalışanlara ve tüketicilere kaydırılması çok muhtemeldir,

-Başbakanın yerel seçimler öncesinde meydanlarda ve televizyonlarda devleti soyanlar olarak tanımladığı ve sayılarının 60-70 aile olduğunu söylediği rantıye kesim ile üretim dışı ekonomik faaliyetleri (rant ekonomisi) sonucu elde edilen karların vergilendirilmesi ile ilgili Planda hiçbir

düzenleme yer almamıştır.

Önümüzdeki dönemde ihracat ile döviz kazandırıcı diğer hizmetler (turizm, dış müteahhlik vb.) ekonomik itici gücü olarak görülüyor. Bunun için de döviz kurlarının yüksek tutulacağı ve Türk Eximbank'a ek 1 milyar dolar tahsis edileceği ifade ediliyor. Böylece, ekonomik önlemler sonucunda kısıllacak olan iç talebin, sanayi üzerinde olumsuz etki yapmaması amaçlanmaktadır, Bu önlemlerle ihracatın artıp artmayacağı tartışılabilir; ancak, bu yolla çok az sayıdaki kişi ve kuruluşa büyük miktarlarda kaynağın aktarılacağı kesindir. Özellikle, ucuz Eximbank kredileri ile sınırlı sayıdaki sanayici ve finans kesimi sermaye birikimini sürdürecektir, Bu kesimlerden ek vergilerle 1 alınıyor görünürken, belki de kredilerle ve teşviklerle 10 verilecektir. Halktan alınanlar, sanayinin durmaması adına, büyük sermayeye aktarılacaktır. Diğer yandan, iç pazar fiyatlarının çok altında, muhtemelen maliyetlerin de altında buzdolabı, otomobil» demir-çelik vb, ihraç edilecek, yurtdışına kaynak aktarımı, ekonomiyi kurtarma adına hızlanacaktır.

-Zamlar ve fiyat artışları yoluyla maaş ve ücretler geriletilmektedir,

-Doğrudan ücretlerin dondurulmasından söz edilmesine karşın, ücretlerin bütçe sınırları içinde tutulmak istenmesinin anlamı, ücretlerin dondurulmasıdır. Çünkü, Planın ekindeki çizelgede 1994 Nisan -Haziran dönemi personel harcamaları ile ikinci 3 aylık (Temmuz-Eylül) dönemindeki personel harcamaları aynı miktarda korunmuştur,

-Emekli Sandığı gelirlerini artırmak için prim matrahlarının tazminatlar eklenmekte, Hazinesinin giderini azaltmak if in de kimi tazminat Ödemelerinde kısıntılar yapılması öngörülmektedir. Bu durum kamu çalışanlarının reel gelirlerinin aşınmasına yol açacaktır.

-Sosyal güvenlik kurumları bugüne kadar hem prim tahsilatını tam yapamamış hem de toplanan primler düşük faizli kredi, devlet tahvili v.b. verimsiz, karsız alanlarda değerlendirilerek sermayeye kaynak aktarılmıştır. Kuşkusuz, çalışanların Emekli Sandığı'nda hiç, SSK'da ise yetersiz temsili, bu uygulamaların ortaya

DEĞERLENDİRME

çıkmasını kolaylaştırmıştır. Sonuçta sosyal güvenlik kurumlarının içinde bulunduğu ekonomik zorlukların aşılması için» fatura, primlerini ödeyen çalışanlara yüklenmek istenmektedir.

-Planda KiT'lerin özelleştirilmesine hız verileceği, özelleştirmesine olanak bulunmayanların ise kapatılacağı vurgulanmamaktadır. Özelleştirmenin ortaya çıkış İdeolojisi, uygulamaları üzerinde çok durulduğu için burada kapsamlı bir değerlendirme yapılmayacaktır. Ancak, Planda öngörülen özelleştirmedeki amacın, kamu açıklarını kapatmak ve bütçeye gelir sağlamak olduğunu vurgulanmalıdır. Bu uygulamalardan etkilenen çalışanların korunması amacıyla çıkarılacağı iddia edilen iş kaybı tazminatı "nın tam olarak neyi ifade ettiği, nasıl düzenleneceği ise belirtilmemiştir,

-Planın ekonomiyi daraltıcı özelliği nedeniyle, özel kesimi etkilemesi, özel kesimde de işi çıkarmalarının yaşanması beklenmelidir. Yoğun İşsizliğin emek pazarını olumsuz yönde etkilemesi ve ücretlerin gerilemesi ise ortaya çıkacak diğer bir önemli sonuçtur.

-Yatırımlara yönelik kimi ödeneklerin durdurulacağı ve kısıtlanacağı ifade edilmesine karşın, savunma ve güvenlik harcamalarına hiçbir kısıntı getirilmemiştir. Sanayileşmekten vazgeçmek anlamına gelen yatırımların durdurulması ve savunma harcamalarının ekonomi üzerindeki büyük yükünü kısa dönemli önlemlerle kaldırmak mümkün değildir ve tüm toplumsal kesimlerin bu durumdan olumsuz bir biçimde etkilenmesi kaçınılmazdır.

-Ekonominin daraltılması, KiT'lerin Özelleştirilmesi ya da kapatılmaları işsizlik yanında, çalışanların sosyal ve sendikal haklarının da erozyona uğramasına neden olacaktır. Yine, aynı durum» sermayenin yatırım ve üretimden uzaklaşarak pay senedi, altın ve döviz işlemleri ile repo gibi alanlara kaymasına neden olacaktır.

-Planda tarımsal sübvansiyonlara son verileceğinin açıklanmasına karşın, ortaya çıkabilecek olumsuzluklara karşı hiçbir önlem söz konusu değildir. Tarım kesiminde açığa çıkacak işgücünün göç yoluyla büyük kentlere yönelmesinin ekonomik ve sosyal maliyetinin neler

olduğu dikkate alınmamıştır,

-Planda bölgesel dengesizliklerle ilgili hiçbir hükme yer verilmemesi» bu dengesizliklerin giderilmesi yönünde hiçbir önlemi içermemesi büyük bir eksiklikler,

-Planda, yakın bir gelecekte geçilecek olan Avrupa Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri ve alınması gerekli önlemlerle de hiç değinilmemiştir.

Sonuç

Yaşanan ekonomik kriz bir günde ortaya çıkmamıştır. Uzun bir süredir İzlenen, bilinen ve beklenen bir sonuçla karşı karşıyayız, Krize yol açan uygulamalardan başta İktidar olmak üzere belli kesimler yararlanmıştı. Dolayısıyla, ortaya çıkan krizin bedelini de öncelikle bu kesimler ödemelidir. Türkiye hiçbir şey olmamış gibi yoluna devam edemez. Bu durumun yaratıcıları sorumluluklarını hesaplarını vermelidir.

Ülkenin içine sürüldüğü krizin nedenlerini ortadan kaldırmadığımız sürece, yeni krizlerin belli aralıklarla tekrarlanması kaçınılmazdır. Toplumun alt gelir gruplarını oluşturan geniş halk kesimlerinin ise hiçbir biçimde sorumlusu olmadıkları bu krizin bedelini ödemeye zorlanacaklarına kuşku yoktur.

Açıklanan "Ekonomik Önlemler Uygulama Planı"* alınacak önlemlerin yalnızca bir kısmını içermektedir. Tek başına bu plana bakılarak yapılacak değerlendirmeler eksik olacaktır. Özellikle IMF ile yapılan/yapılacak görüşmeler sonucunda daha radikal ve kapsamlı önlemlerin gündeme getirilmesi beklenmelidir.

Sürekli tasarruf önlemlerinden söz eden Hükümetin bütçedeki din görevlilerine, askeri ve güvenlik harcamalarına ayrılan parayı görmezden gelmesi büyük bir çelişkidir. Repoyu denetleyemeyen ve yılbaşında koyduğu %5'lik vergiyi hemen kaldıran, döviz büfelerine denetim getiremeyen, vergiden söz edip geçen yıl tahakkuk etmiş 68 trilyon liralık vergi gelirini tahsil edemeyen, TYT Bank'a 3 trilyon lirayı hibe eden, geçen yıl alınan dış borcun yaklaşık yarısını sermayeye kaynak olarak aktaran, yaklaşık 60-70 ailenin spekülasyonları ile Türkiye ekonomisinin olumsuz yönde etkilenmesini önlemeyen Hükümeti inandırıcı bulmuyoruz.

Sürekli istikranga göstermeUk gider azaltma, devleti küçültme ve katma değer yaratan kuruluşların kapatılması ile değil, ancak, üretken olmayan, gerçek anlamda kaynak tüketen, demokratik ve laik devlet anlayışı ile bağdaşmayan politikalara son verilmesiyle sağlanabilir,

Bugün toplumda bir çürüme, ahlaki çöküş yaşanmaktadır. Köşe dönmeçilik, rüşvet, yolsuzluk, hırsızlık, vb., hiçbir dönemde görülmeyen boyutlara ulaşmıştır. Çok renkli, ama tek sesli basın ve televizyonlar insanları bireyci, fırsatçı varlıklar haline dönüştürmeye, ahlaksızlığı ise bir erdem olarak göstermeye çalışmaktadırlar. Yozlaşma, devletin tüm kurumlarını sarmıştır. Parlemantoda temsil edilen siyasi partilerin tümü ortaya çıkan bu sonucun ortak sorumlularıdır. Muhalefet partileri ya bir dönem Önce aynı politikaların iktidarda uygulayıcıları ya da bu bozuk düzenin tüm nimetlerinden sonuna kadar yararlanıp* Ortaçağ değer yargılarının ötesinde topluma hiçbir şey sunamayan, sistemi eleştirme ve alternatifi olma görüntüsü vermeye çalışan partilerdir. Bu nedenle, iktidarı ile muhalefeti ile parlemantodaki siyasi partileri halkın çıkarları doğrultusunda hareket eden örgütler olarak tanımlamak mümkün değildir, Parlemantoda, kamu yönetiminde gözlenen bu bozukluklar devam ettiği sürece yeni ekonomik istikrar paketlerinin gündeme gelmesi kaçınılmazdır, İddia edilenin tersine, bu ekonomik istikrar paketini demokratikleşme paketi izleyemez. Çünkü demokratikleşme halkın ekonomik önlemlere karşı muhalefeti güçlendirecektir, bunların uygulanma şansını ortadan kaldıracaktır. Dolayısıyla, demokratikleşmenin gerçekleştirilmesinden çok, baskı yasalarının gündeme getirilmesini beklemek daha mantıklı bir yaklaşımdır.

Geniş halk kesimlerinin Önünde demokrasiyi geliştirme, örgütlü toplumu yaratma, iktidarları çıkarları doğrultusunda etkileme ve kendilerinin iktidar olması gibi görevler bulunmaktadır. TMMOB, halkın çıkarlarının verilecek bu mücadeleye bağlı olduğuna inanmakta ve kendisini bu mücadelenin bir unsuru olarak görmektedir.H